

Näkökulmia siirtolaisten asemaan eurooppalaisilla koti- ja hoivatyön markkinoilla

Merita Jokela

Euroopassa yhä useampi kotitalous palkkaa yksityistä apua kotitöihin sekä erityisesti vanhusten ja sairaiden hoitoon. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana muun muassa naisten työssäkäynnin yleistyminen, väestön ikääntyminen, julkisten sosiaalietuuksien leikkaaminen sekä kasvavat tuloerot ovat lisänneet palkatun kotitaloustyön kysyntää. Monissa maissa alalle töihin hakeutuvat etenkin siirtolaiset, joille palkattu kotitaloustyö toimii usein reittinä maan työmarkkinoille. Kotitalouksissa tehtävää kotityötä, josta suurin osa on hoivatyötä tai siihen liittyviä tehtäviä, leimaa vahvasti harmaa talous, epätyypilliset työsuhteet sekä puutteelliset työehdot. Näihin työehtoihin varsinkin monien siirtolaistaustaisten työntekijöiden on tyydyttävä. Aihetta koskevissa tutkimuksissa kotityöntekijän heikko asema työmarkkinoilla liitetään yleensä laajempaan keskusteluun hoivatyön huonosta arvostuksesta. Seuraavissa eri Euroopan maihin sijoituvissa tutkimuksissa tarkastellaan laittomien siirtolaisten asemaa palkatun kotityön alalla, kotityöntekijöinä työskentelevien naisten erilaisia siirtolaisuuden reittejä sekä siirtolaistaustaisten hoivatyöntekijöiden roolia vanhusten hoivan järjestämisessä.

■ *Van Walsum, S. (2011) Regulating Migrant Domestic Work in the Netherlands: Opportunities and Pitfalls. Canadian Journal of Women and the Law 23 (1), 141-165.*

Alankomaissa monet kotitaloudet palkkaavat ulkopuolista apua kotitöihin muutamaksi

tunniksi viikossa. Valtio on tukenut tätä käytäntöä muun muassa vapauttamalla korkeintaan kolmena päivänä viikossa kotityöntekijän palkkaavat kotitaloudet työnantajamaksuista. Vaikka palkattua kotitalous- ja hoivatyötä on pyritty näin tuomaan osaksi virallista taloutta, osa kotitalouksista teettää työn edelleen mieluummin harmaan talouden parissa. Virallista ja harmaata taloutta on kotitalous- ja hoivatyön markkinoilla viime vuosina erottanut yhä selvemmin työntekijöiden tausta: julkisesti tuettujen kotitalouspalveluiden työntekijöistä suurin osa on edelleen hollantilaisia, kun taas harmaan talouden työntekijöistä yhä suurempi osa on siirtolaistaustaisia. Tiukka maahanmuuttopolitiikka houkuttaa etenkin laittomia siirtolaisia ”pimeänä” tehdyn palkatun kotitalous- ja hoivatyön pariin, koska työn helpon saatavuuden lisäksi yksityisissä kotitalouksissa tapahtuvaa työtä kontrolloidaan vähän.

Van Walsum analysoi tutkimuksessaan Alankomaissa työskentelevien kotityöntekijöiden työehtoja sekä laittomien ja laillisten siirtolaisten neuvotteluasemaa alan työmarkkinoilla. Siirtolaisia koskeva tutkimusaineisto koostuu 32 ghanalaisen ja filippiiniläisen kotityöntekijän haastattelusta. Tulokset osoittavat melko yllättäen, että työehdoista neuvoteltaessa laittomat siirtolaiset eivät olleet laillisia heikommassa asemassa, vaan keskeiseksi erotteluvaksi tekijäksi nousi etnisyys: filippiiniläisillä on yleensä ghanalaisia parempi maine kotitalous- ja hoivatyöntekijöinä, mikä asetti heidät ghanalaisia parempaan asemaan myös työehdoista, erityisesti palkasta, neuvoteltaes-

sa. Etnisyyden lisäksi kotityöntekijöiden asemaa määrittää usein myös sukupuoli: miesten on vaikea päästä alalle, joka mielletään perinteisesti naisten työksi. Haastatelluista miehistä sekä ghanalaiset että filippiiniläiset olivat kokeneet työnhaun naisia haastavamaksi, paitsi tapauksissa, joissa mies oli toiminut naisen ”apulaisena”. Vaikka tulokset eivät osoittaneet laittomien työntekijöiden olevan huonommassa asemassa laillisiin nähden työehtoja neuvoteltaessa, siirtolaisen laillinen status korostui heti työsuhteen alkamisen jälkeen. Laitonta siirtolaisuutta koskevia lakeja on kiristetty Alankomaissa 1990-luvulta lähtien rajusti, mikä on johtanut laittomien siirtolaisten aseman heikkenemiseen. Laillisen aseman puuttuessa sosiaalisten verkostojen ja etenkin työnantajiin luotujen suhteiden merkitys osoittautui tutkimuksen haastateltavilla erittäin tärkeäksi. Filippiiniläisten työnantajat olivat yleensä hyvissä asemissa (esimerkiksi lääkäreitä tai kansainvälisten firmojen työntekijöitä) ja tarjosivat työntekijöilleen usein vastapalveluksia, kuten terveystalveta ja tai apua asunnon etsinnässä. Ghanalaisten kohdalla sosiaalisen verkoston muodostivat yleensä perhe sekä heidän omat yhteisönsä. Jos verkostot toimivat, omien työoikeuksien vaatimista laillista kautta ei välttämättä edes koettu kovin tärkeäksi.

■ Wall, K. & Nunes, M. (2010) *Immigration, Welfare and Care in Portugal: Mapping the New Plurality of Female Migration Trajectories*. *Social Policy & Society* 9 (3), 397–408.

Portugali on viimeisten parin vuosikymmenen aikana muuttunut Espanjan ja Italian tavoin siirtolaisten lähtömaasta siirtolaisia vastaanottavaksi maaksi. Portugalia ja muita Etelä-Euroopan maita yhdistää vanhusväestön nopea kasvu, perheen hoivavastuuta korostava familistinen hyvinvointivaltio sekä laittomien siirtolaisten suuri määrä. Portugalissa, toisin kuin esimerkiksi Italiassa, valtio ei kuitenkaan tarjoa kotitalouksille tukea kotitalous- ja hoivatyöhön, ja kotityöntekijöitä palkkaavatkin

lähinnä ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat perheet. Toisin kuin Italiassa tai Espanjassa, valtaosa palkatun kotitalous- ja hoivatyön alalla työskentelevistä on portugalilaisia eikä siirtolaisia. Portugalissa siirtolaisten osuus palkatun kotitaloustyön työvoimasta on lisääntynyt viime vuosina etenkin vanhoista siirtomaista Brasiliasta ja Kap Verdestä.

Wall ja Nunes tarkastelivat tutkimuksessaan kotityöntekijöinä työskentelevien brasilialaisnaisten valitsemia reittejä, eli niitä taustoja ja syitä, jotka ovat johtaneet siirtolaisuuteen. Aineisto muodostuu 15 brasilialaisen naisen haastattelusta. Kirjoittajat erottavat neljä tyyppillistä reittiä Portugalissa kotiapulaisina työskentelevien brasilialaisten naisten elämässä. Näitä reittejä ovat muokanneet muun muassa naisten erilaiset motivaatiot ja tavoitteet, jotka ovat johtaneet kotimaasta lähtöön. Ensimmäistä reittiä pitkin kulkeville naisille Portugaliin muutto on väliaikaista. He tulevat maahan yksin, suunnittelevat tekevänsä muutaman vuoden mahdollisimman paljon töitä ja palaavansa sen jälkeen säästöjensä kanssa kotimaahansa Brasiliaan. Naisilla on jokin määrätty tavoite Portugaliin saapuessaan, esimerkiksi pankkilainan takaisinmaksu, talon rakentaminen kotimaahan tai lasten koulunkäynnin maksaminen. Tätä reittiä noudattavat naiset valitsevat yleensä työnantajan luona asumisen, sillä siinä tienaa nopeammin kuin tuntityöläisenä. Toista reittiä tutkijat kutsuvat ”uudeksi elämäksi”. Tämän reitin naiset ovat tyytymättömiä elämäänsä kotimaassaan, ja lähteminen koetaan mahdollisuutena parempaan. Naisilla ei ole suunnitelmassa palata takaisin Brasiliaan, vaan tulevaisuus piiryy Portugaliin, josta toivotaan löytyvän sekä työtä että perhe.

Kolmannen reitin naiset muuttavat yhdessä puolisonsa kanssa, ja heillä muuttoon liittyy ensimmäisen ryhmän tavoin jokin määrätty tavoite. Pariskunnan osapuolista nainen on yleensä aluksi perheen elättäjä, sillä kotiapulaisena on helppo löytää töitä. Koska Portugalissa asuminen on vain väliaikaista, formaalin työsuhteen puuttuminen ei yleensä

haittaa. Päinvastoin, tämä voi olla jopa parempi, sillä työntekijällä jää enemmän ja nopeammin säästöön rahaa, kun hän ei maksa palkastaan veroja. Neljättä reittiä noudattavien naisten tavoitteena on koko perheen siirtyminen kohdemaahan. Kotiapulaisten suuri kysyntä kohdemaassa houkuttelee naiset lähtemään ennen muuta perhettä, toisin kuin perinteisessä perheenyhdistämismallissa, jossa mies on lähtenyt ensin. Keskeisiä tekijöitä, jotka selittävät uusien naisen roolia korostavien reittien kehittymistä, ovat lähtömaiden muutokset sukupuolirooleissa (kotiapulaisiksi lähtevät naiset ovat osallistuneet työmarkkinoille jo kotimaassaan), ja perherakenteissa (yksinhooltajien ja eronneiden naisten määrän kasvu) sekä Portugalissa kotiapulaisina työskentelevien brasilialaisnaisten ja heitä työllistävien perheiden sosiaaliset verkostot, joiden kautta työnsaanti ja sen jatkuvuus on varsin turvattua.

■ *Cangiano, A. & Shutes, I. (2010) Ageing, Demand for Care and the Role of Migrant Care Workers in the UK. Population Ageing 3, 39–57.*

Muiden teollistuneiden maiden tavoin myös Isossa-Britanniassa vanhusten osuus väestöstä on nopeassa kasvussa, ja seuraavien parinkymmenen vuoden aikana yli 80-vuotiaiden määrän ennustetaan kaksinkertaistuvan. Ikääntyvien hoivasta vastaavat Isossa-Britanniassa etusijassa perheenjäsenet. Sosiaalimenojen leikkaukset ovat johtaneet yhä tiukempaan tarveharkintaan julkisen hoidon ja etenkin kotihoidon osalta, ja vielä ratkaisemattomana tulevaisuuden kysymyksenä on vastuu vanhusten hoivan järjestämisestä. Menojen leikkaaminen on vaikuttanut myös alan työntekijöiden palkkatasoon, joka lähentelee usein kansallista minimiä. Aikuis- ja etenkin vanhuspalveluissa siirtolaisten osuus on viime vuosina kasvanut räjähdysmäisesti, ja he muodostavat jo viidesosan alan työvoimasta – vuonna 2001 osuus oli 7 prosenttia.

Cangiano ja Shutes tutkivat siirtolaisten kysyntään liittyviä syitä ja heidän työ-

olojaan vanhuspalveluissa. Aineisto koostuu vanhushoivapalvelujen tarjoajille teetetystä kyselystä, siirtolaistaustaisten työntekijöiden haastatteluista sekä palvelujen käyttäjien ryhmähaastatteluista. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että työnantajien keskuudessa keskeisin syy siirtolaisten palkkaamiselle on brittiläisten työntekijöiden vaikea saataavuus. Tämän uskottiin johtuvan alan kehnosta palkkatasosta sekä brittiläisten haluttomuudesta tehdä vuorotyötä. Ulkomaalaisia suosittiin, koska he olivat suostuvaisempia vuorotyöhön, omasivat korkean työmoraalin, kunniottivat vanhuksia ja olivat halukkaita oppimaan uutta. Ongelmallisena ulkomaalaisten palkkaamisessa koettiin heikko kielitaito, lisäkoulutuksen tarve, käytännön ongelmat, kuten työlupien hankkiminen, sekä vanhempien asiakkaiden osittain negatiivinen suhtautuminen ulkomaalaisiin työntekijöihin. Ulkomaalaisten työntekijöiden haastattelut vahvistivat oletusta ulkomaalaisten heikomasta asemasta suhteessa brittiläisiin hoivatyöntekijöihin. Säästöt hoiva-alan rahoituksessa ilmenevät yleisesti näiden kahden ryhmän eriarvoistumisena, jolloin pienemmät palkat maksetaan useimmiten ulkomaalaisille työntekijöille. Muita työoikeuksiin liittyviä ongelmia ulkomaalaisten keskuudessa olivat palkan pidättäminen sekä ylitöiden teettäminen ilman ylimääräistä korvausta. Erityisesti työntekijän työ- tai oleskeluluvan puuttuminen altisti hänet väärinkäytöksille. Tämä näkyi myös työtunneissa, jotka vaihtelivat paljon ja vaativat työntekijöiltä kohtuutonta joustavuutta. Maahanmuuttajien laaja rekrytointi hoiva-alalla heijastaa tutkijoiden mukaan alan toimijoiden kyvyttömyyttä pitää työntekijöistä kiinni nykyisillä työoloilla ja palkkatasolla. Samalla työvoiman sektorinsäinen eriarvoistuminen ja kulujen leikkaaminen johtavat helposti palveluiden laadun heikkenemiseen. Tämän kehityssuunnan torjumiseen voi vaikuttaa paitsi panostamalla hoivan laatuun, myös hoivatyöntekijöiden lailliseen rekrytointiin tähtäävällä maahanmuutto- ja työvoimapolitiikalla.